

PĂRINTELE PAUL MIHAIL – O COMOARĂ PENTRU CULTURA ROMÂNEASCĂ (115 ANI DE LA NAȘTERE)

Prot. Maxim MELINTI,
parohul Bisericii „Acoperământul
Maicii Domnului” din s. Ghidighici,
mun. Chișinău

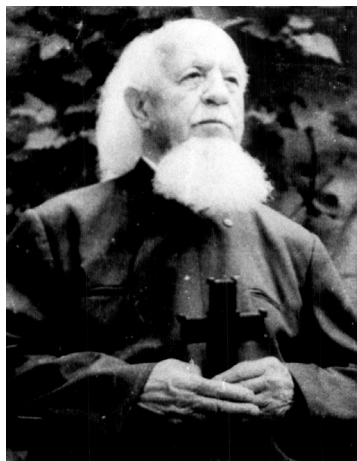

Rezumat: Anul curent se împlinesc 115 ani de la nașterea marelui cărturar, neobosit cercetător și slujitor al Bisericii Basarabiei – avva Paul Mihail. În ultimii ani de zile s-au scris numeroase articole și memorii despre viața părintelui Paul Mihail. Consider că activitatea și munca prodigioasă a părintelui nu este atât de cunoscută publicului larg, mai ales în cerul tinerilor teologi – viitori preoți. Ar fi mare păcat să dăm uitării meritul și contribuția adusă la studierea trecutului, relațiilor culturale și spirituale între Țara Moldovei și Muntele Athos etc. Nutresc speranța că în viitor vom cunoaște despre apariția unor urmași fideli ai părintelui Mihail, care vor ști să iubească Biserica, pământul Basarabiei, istoria, cultura și spiritualitatea românească.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Paul Mihail, spiritualitatea ortodoxă, Facultatea de Teologie, Seminarul Teologic, Muzeul bisericesc.

Abstract: This year marks 115 years since the birth of the great scholar, tireless researcher and minister of the Church of Bessarabia - Avva Paul Mihail. In recent years numerous articles and memoirs have been written about the life of Father Paul Mihail. I believe that the prodigious activity and work of the father is not so well known to the general public, especially in the circle of young theologians, future priests. It would be a great pity to forget the merit and contribution brought to the study of the past, the cultural and spiritual relations between the Land of Moldova and Mount Athos. I hope that in the future we will know about the appearance of some faithful descendants of Father Mihail, who will know how to love the Church, the Land of Bessarabia, Romanian history, culture and spirituality.

Keywords: Bessarabia, Paul Mihail, Orthodox spirituality, Faculty of Theology, Theological Seminary, Church Museum.

„E așa de scurtă viața noastră.
Toate răutățile provin de la oameni și împrejurări.
Dar în esență, e așa de plăcut să trăiești,
să vezi și mai ales să gândești” [14, p. 119].

Paul Mihail (fost Pavel Mihailovici) s-a născut la 29 iunie 1905 în s. Cornova, județul Orhei (azi raionul Ungheni), în familia dascălului și învățătorului Iustin Mihailovici și a Elenei, născută Huzun, descendenta mai multor generații de preoți cărturari români. Neamul Mihailovici provine din comuna Ciuciulea, fostul ținut al Iașilor,

unde predecesorii au fost preoți și dascăli.

Tatăl său, pe când era elev la Seminar, sub influența poporanismului s-a dedicat mișcării pentru ridicarea poporului. Plecând din clasa a 5-a din Seminar, a fost numit într-un sat îndepărtat de capitala județului – Cornova – unde la cele 80 de case ale locuitorilor răzeși și țărani lipsea o școală începătoare. Tânărul învățător a început să învețe copiii în 1893 pe la casele lor, apoi satul a ridicat o construcție modestă din cărămidă, sală pentru clasă, unde el a predat până la tragica moarte prin accident din 1909. Odată cu slujba de învățător, a îndeplinit-o și pe cea de dascăl al bisericii „Sf. Dumitru” și a fost președintele comitetului de construcție a bisericii din piatră, cu hramul Sf. Gheorghe. Prin căsătoria cu Elena Huzun, fiica căpitanului de mazăli din satul Meleşeni, jud. Orhei, și-a întemeiat gospodăria și a avut nouă copii, ultimul băiat fiind Paul.

Paul, rămânând orfan de tată la vârsta de 3 ani, a fost dus la orfelinatul mănăstirii Hârjauca, unde a urmat școala mănăstirească, iar în 1918 a fost admis ca elev la Seminarul Teologic din Chișinău. Sporind în învățătură, Paul Mihail a fost cel dintâi la absolvire, în 1926 [21, pp. 7-9].

Fiind în seminar, el a condus secția culturală a Societății culturale a elevilor Seminarului „Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni”. În cadrul acestei secții a prezentat diverse referate, care puțin mai târziu au fost publicate în revistele din Chișinău și Iași: *Luminătorul*, *Studentul*, *Calendarul Bisericesc*, *Cuvânt Moldovenesc* ș. a. Anume aici, în clasele seminarului, tânărul teolog studiază documente și manuscrise din bibliotecile parohiale și mănăstirești și din arhivele instituțiilor de învățământ și ale statului.

În toamna anului 1926 devine studentul Facultății de Teologie din Chișinău, care a fost inaugurată la data de 8 noiembrie a aceluiași an. Mai târziu, pe paginile revistei „Luminătorul”, părintele Paul va lăsa o amintire caldă despre înființarea primei Facultăți de Teologie în Chișinău, despre activitatea ei, despre mari dascăli ai teologiei, care au îndrumat și au crescut mai multe generații de preoți, savanți și slujitori vred-

nici ai Bisericii [15].

În 1928 debutează în presa periodică. Publică primul său articol „Despre bibliotecile parohiale”, în care tânărul teolog arată dragostea sa pentru cărți și biblioteci, și mai ales, relatează despre ordinea și starea lor în parohiile basarabene. La Facultatea de Teologie îndeplinește timp de 4 ani funcția de secretar al facultății (ianuarie 1927 - decembrie 1930).

Paralel, din 1928, urmează cursurile Facultății de Litere, secția Istoria Românilor a Universității din Iași, unde a fost remarcat de profesorii Ilie Minea, Dan Simonescu, Orest Tafrali, Petre Constantinescu-Iași.

În noiembrie anului 1930 susține teza de licență la catedra „Istoria Bisericii Române”, obținând notarea „Magna cum Laude” pentru lucrarea „Legături culturale-bisericești dintre români și ruși în secolele XV-XX. Schiță istorică” (în extras 78 de pagini), publicată în revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești [13]. Luând în considerare străduința lui pentru cunoașterea trecutului Bisericii, Eparhia Chișinăului, în fruntea căreia se afla Mitropolitul Gurie Grosu, îi acordă bursă pentru studii în sud-estul Europei: Iugoslavia, Bulgaria, Grecia și Turcia (1930-1932). Prin greutate, uneori flămând, fără odihnă, bolnav, lucrează insistenț, studiind și copiind numeroase documente, hrisoave, acte voievodale și manuscrise vechi, privitoare la istoria patriei și a neamului.

Rămâne cu impresii și amintiri deosebite, pe care le expune în agenda sa, mai târziu publicată cu titlu *Jurnalul călătoriei de studii în Sud-Estul Europei*: „Ce-am simțit aici nu pot exprima prin cuvinte. Trebuie să fii aici ca să simți harul acoperământului divin” [14, p. 67]. Iar aflându-se zilnic la slujbele divine din mănăstirile Muntelui Athos, văzând viața curată și înălțătoare, pe care o duceau călugării athoniți, își pune întrebarea privind planurile de viitor: „Voi merge la călugărie, la viața curată, la muncă și rugăciune...” [14, p. 69] și în altă parte: „Da sau nu? Spre preoția de mir sau spre călugărie?” [14, p. 72].

Se întoarce la Chișinău cu un număr mare de documente, hrisoave, manuscrise,

tipărituri și corespondențe, care au format un bun al Patrimoniului Cultural Național.

Materialele aduse de Paul Mihail în țară, la începutul lunii februarie 1932, constituiau o mare noutate științifică, fiind descoperite în locurile unde nici un român până atunci nu fusese. Erau texte și informații despre aprox. 1000 de documente din secolele XV-XIX, între care acte necunoscute, dinaintea și în timpul domniei lui Ștefan cel Mare și a altor domni, descrieri de manuscrise și tipărituri vechi. Rezultatele cercetărilor întreprinse au văzut lumina tiparului în studii și articole fundamentale pentru istoriografia românească, elogios apreciate de istoricii vremii: N. Iorga, Mihai Costăchescu, Gh. Ghibănescu, P. P. Poniștescu, Damian Bogdan.

Cel mai vechi document descoperit de Paul Mihail este *Hrisovul lui Alexandru cel Bun*, care datează din 6 ianuarie 1406. Prin acest act domnesc, Alexandru dăruiește mai multe sate mănăstirii Bistrița. „Când am dat de el..., mărturisește Paul Mihail, cu dreapta îmi făceam cruce, iar cu stânga îl strângeam la piept...”

Se căsătorește și este hirotonit diacon (1933) la Catedrala „Nașterea Domnului” și preot (1936) la „Soborul Vechi” din Chișinău. Aici a slujit din anul 1936 până la 28 iunie 1940 și din iulie 1941 până la 18 august 1944.

În anul 1930, în calitate de secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice, secția Basarabia, a efectuat o călătorie prin satele provinciei, pentru a aduna informații despre bibliotecile parohiale, cărțile și icoanele vechi din biserici. Materialul adunat din cele 21 de biblioteci parohiale ale județelor Bălți, Orhei, Lăpușna și Soroca a fost publicat în anul 1934, sub titlul „Cărți bisericești, manuscrise și icoane din Basarabia. Însemnări vechi și inscripții”. Reeditat în cartea „Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia. Așezăminte, scrieri, personalități”, a primit premiul „Eudoxiu Hurmuzachi” al Academiei Române, în anul 1993.

Ion Madan menționează că lucrarea „Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia” deține „o puternică încărcătură emoțională care vine, bineînțeles, din sufletul celui ce semnează volumul. Auto-

rul a intenționat să-i ajute pe cei setoși de a cunoaște istoria neamului, cât și istoria unor valoroase cărți, manuscrise, mănăstiri, biserici, viața unor fețe bisericești, demult trecute în lumea celor dreپți. Lansarea cărții a avut loc la Chișinău cu prezența autorului, pe atunci în vârstă de 88 de ani, plin de dorința să continue a munci, adică a căuta, a găsi, a cerceta și a scrie” [11, p. 145].

Munca sa de cercetător în istorie era orientată, în primul rând, către cunoașterea trecutului pământului natal. Pentru lucrarea sa în manuscris „Tipărituri românești din Basarabia de la 1812 până la 1918” Academia Română i-a acordat Premiul Năsturel (în sumă de 5000 lei) la 13 iunie 1939 și a tipărit-o în 1940 în colecția „Studii și cercetări”. Apariția cărții i-a adus părintelui Paul aprecierea în rândurile savanților și cercetătorilor. Astfel, generalul Rady Rosetti o numește „una dintre cele mai importante cărți citite în ultimul timp” [20, p. 30].

La 19 februarie 1945, la Râmnicu-Vâlcea, unde se afla temporar Facultatea de Teologie din Cernăuți, preotul Paul Mihail susține teza de doctorat: „Ctitorii românești către Locurile Sfinte și popoarele vecine”, manuscris în 313 pagini. Comisia îl declară Doctor în teologie, specialitatea „Istoria Bisericii”, cu calificativul „magna cum laude”.

În deceniile următoare și-a continuat cercetările, publicând peste 400 de studii, articole, recenzii și note [16, pp. 342-405, 17].

A activat în calitate de subdirector (1933), apoi director (1941) al Muzeului Istorico-Bisericesc din Chișinău. În 1940, Muzeul a fost evacuat în România, iar la 1942, se redeschide în clădirea Mitropoliei vechi (construită la 1792), fostă reședință a Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. După 1944, Muzeul este devastat, iar soarta exponatelor nu este cunoscută. Părintele Paul Mihail, ultimul șef al Muzeului, care mult a suferit după distrugerea Muzeului, își amintește cu durere în suflet: „[...] A rămas Muzeul istoric-bisericesc, cel plin cu cărți vechi și manuscrise multe, comoara trecutului istoric-bisericesc al Basarabiei, cu documente, obiecte de artă și veșminte. Atâtea mitre arhieresti, atâtea cărți și evanghelii îmbrăcate în aur și argint, atâtea cruci

vechi de chiparos, atâtea odoare și icoane! *Cazania* Mitropolitului Varlaam, *Viețile Sfinților* ale lui Dosoftei, *Biblia* lui Șerban Cantacuzino, *Mărgăritarul Sf. Ioan Gură de Aur*, *Evanghelii*, manuscrite românești și slavone, grecești și rusești [...]” [16, p. 13].

Este director al Școlii de cântăreți bisericești în perioada 1941-1944. În această calitate a prezentat rapoarte despre activitatea școlii în revista „Luminătorul”.

La 28 iunie 1940, a fost nevoit să se refugieze, temporar, împreună cu familia, la Iași. Apoi, din luna martie 1944, definitiv, în România, pentru salvarea sa fizică și a membrilor familiei sale. Conform propriilor mărturisiri, părintele Paul Mihail a dus, multă vreme, „o viață de refugiat, alungat din casă, cu multe strămutări, frică și lipsuri”.

După 1944, este preot la biserica „Buna Vestire” din Râmnicu Vâlcea (1944-1946).

Între anii 1946-1980 deține funcția de paroh al bisericii „Banu” din Iași, despre care amintește în lucrarea intitulată „Contribuții documentare la istoria orașului Iași”, apărută în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași” (vol. I și II din anul 1987), în anul 1942 este avansat în treapta de iconom stavrofor. Aici a predicat și a catehizat la fiecare slujbă, a introdus cântarea de obște în biserică și s-a îngrijit pentru buna conservare a inventarului parohiei.

Este asistent la Facultatea de Filologie a Universității din Iași (1948-1949) și participant la mai multe congrese și simpozioane istorice din străinătate (Sofia, Praga, Varșovia, Moscova ș. a.).

Au fost apreciate scrierile sale prin înregistrarea lor în „Bibliografia veche românească”, „Bibliografia românească de lingvistică”, „Bibliografia istorică a României” și în bibliografii de peste hotare. De asemenea, citarea acestora în diverse lucrări de specialitate arată contribuția sa în domeniul istoriei și valoarea studiilor sale pentru întreaga lume și, în special, pentru cultura neamului nostru.

Împreună cu fiica sa, dr. Zamfira Mihail, a publicat volumul „Acte în limba română, tipărite în Basarabia”, precedate de bibliografia tipăriturilor românești din Basara-

bia, I, 1812-1830, care „constituie una din pietrele de temelie, din monadele templului bibliologiei noastre” [19, pp. 1-2]. Această lucrare fundamentală apare în 411 de pagini, la București, în 1993.

A fost omagiat la împlinirea a 70, 75 și 80 de ani în publicații bisericești și științifice [2, 4, 5, 7, 8, 10].

Pentru îndelungata și excepționala slujire preoțească a bisericii și culturii române, părintele Paul Mihail a fost distins, în anul 1974, cu ordinul „Crucea Patriarhală Comemorativă” de către Preafericitul patriarh Iustinian. Iar pentru activitatea de slujitor al Bisericii de peste 50 de ani, în anul 1980, Prea Fericitul Patriarh Teoctist, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Sucevei, îi acordă părintelui Paul Mihail gramota către ziua Învierii Domnului, prin care i s-a conferit titlul onorific de „Avva”.

În noaptea de 10 spre 11 octombrie 1994, preotul Paul Mihail a trecut în lumea dreptilor. „Paul Mihail s-a stins din viață așa cum a trăit, senin și blând, împăcat cu sine și cu lumea, în liniștea patriarhală a casei sale din București, un adevărat templu, cum puține mai sunt astăzi în țară” [18, p. 291].

„După cum mărturisesc apropiații dumnealui, și ultima sa zi a început-o tot la masa de scris, având ca și pe parcursul întregii vieți, un program bine definit” [11, p. 145]. Deci, luni, 10 octombrie a fost o zi obișnuită și chiar a terminat studiul privind „Obștea Mănăstirii Neamț la anii 1836-1837”, care a și fost dus de fiica sa, cercetătoarea științifică dr. Zamfira Mihail, dlui academician prof. Virgil Cândea, spre a-l avea la momentul când urma să se sărbătorească împlinirea a 200 de ani de la trecerea din viață a Sfântului Cuviosului Paisie Velickovski, arhimandritul și starețul Mănăstirilor Secu și Neamț – la 15 noiembrie 1994 în Catedrala „Înălțarea Domnului” de la Mănăstirea Neamț.

Dorința testamentară era ca să fie dus și înmormântat lângă părinții săi, în satul natal Cornova, județul Orhei (astăzi Ungheeni). Lucrul acesta nu s-a împlinit. Trupul neînsuflețit al părintelui a fost înmormântat în cimitirul Mănăstirii Căldărușani, lângă Muzeul cu icoane basarabene și în

apropierea Mitropolitului Grigore Dascăluș al Ungrovlahiei.

Părintele Paul a suferit ca pe o răstignire prelungită neputința de a merge zece ani la locurile copilăriei sale, deși s-a aflat în permanentă activitate științifică de cercetare în spațiul de parohie, de arhive și biblioteci de toate nuanțele (bisericești și laice). A suferit în anul 1985, când, la împlinirea a optzeci de ani, în unele articole de omagiere, din cauza „cenzurii”, nu s-au putut înscrie corect datele biografice în coordonatele reale ale spațiului geografic românesc de unde provenea, ci doar: crește (sau a crescut) în localitatea (sau satul) Ciuciulea din ținutul Iașului (sau „din vechiul ținut Iași”) [9, p. 123].

Prin studiile sale istorice a adus o contribuție importantă la descoperirea și studierea surselor medievale ale istoriei naționale, fiind cel dintâi cercetător român al Arhivei Metocului Sfântului Mormânt din Istanbul (Constantinopol).

Multe alte documente inedite pe care le-a descoperit și publicat – ca și unele manuscrise și obiecte de artă – le-a donat Bibliotecii Academiei Române, Bibliotecii Centrale Universitare din Iași, Arhivelor Statului din Iași, Institutului de Istorie din Iași.

Părintele Paul Mihail a rămas și va rămâne pe veacuri pentru neamul nostru, pen-

tru istorie și Biserică, un preot și cercetător cu „caldă afecțiune umană” [4, p. 934], „un părinte al dragostei” [1, p. 3], „un patriot al meleagurilor natale, al limbii, tradiției poporului nostru și al culturii” [12, p. 145].

O imagine de excepție a părintelui Paul Mihail ne oferă Iurie Colesnic în cartea sa *Timp și istorie. Autori de la „Viața Basarabiei”*: „M-am întâlnit cu el o singură dată. În 1992, la Muzeul Literaturii Române din București, unde am prezentat o expoziție de portrete ale scriitorilor basarabeni. Ne vedeam pentru prima și ultima oară. Dar aveam senzația că ne cunoșteam de-o viață, stabilind că pe undeva suntem rude, căci bunicul meu avea pământ pe moșia Cornovei și botezase acolo. Dar cel mai important moment pe care mi l-a descoperit Paul Mihail, dovedind o profundă cunoaștere a limbii ruse, a fost atunci când mi-a descifrat etimologia satului meu de baștină, Dereanu, atestat documentar din 1495, adică din timpurile lui Ștefan cel Mare. Denumirea provenea de la cuvântul slav *deoren* – în traducere, copac de corn, ceea ce corespunde realității. Satul și astăzi e înconjurat de păduri de corn. Am corespondat, ne-am amintit de lucruri uitate, de oameni uitați și în sufletul meu a rămas lumina unui om nemaipomenit – părintele Paul Mihail...” [3, p. 224].

Referințe bibliografice:

1. BĂLAN, Ioanichie. Dascăl de teologie ortodoxă: Paul Mihail. In: *Literatura și Arta*. 1992, nr. 7, p. 3. ISSN 1857-3835.
2. CAPROȘU, Ion. Paul Mihail la a 70-a aniversare. In: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*. Iași, 1975, pp. 417-418.
3. COLESNIC, Iurie. *Timp și istorie. Autori de la „Viața Basarabiei”*. Chișinău: Grafema Libris, 2011. 440 p. ISBN 978-9975-52-117-8.
4. DAVID, Petre. Preotul Paul Mihail la 70 ani. In: *Biserica Ortodoxă Română*. 1975, nr. 7-8, p. 934.
5. GAȘPAR, Ion. Preotul Dr. Paul Mihail la 80 de ani. In: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*. 1985, nr. 10-12, pp. 795-800.
6. CÂNDEA, Virgil. Trecutul la timpul prezent: Paul Mihail. In: *Literatura și Arta*. 1992, nr. 7, pp. 1, 3. ISSN 1857-3835.
7. GOROVEI, Ștefan. Dr. Paul Mihail la 80 ani. In: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*. Iași, 1985, pp. 999-1000.
8. IRIMIA, T., GAȘPAR, I. Preotul Paul Mihail la 75 de ani. In: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*. 1980, nr. 3-5, pp. 396-397.
9. IVAN, Ioan. „Avva Pavel” – preot dr. Paul Mihail. In: *Teologie și viață*. 1994, nr. 11-12, p. 123.
10. LEMNY, Ștefan, Pr. dr. Paul Mihail. In: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*. 1985, nr. 10-12, pp. 814-815.
11. MADAN, Ion. O viață cu calificativul „Magna cum Laudae”. In: *Basarabeni în lume*. (Colecție de

- materiale și documente, prezentate la polipticul cultural-istoric și științific omonim). Vol. 3. Chișinău: BNRM, 2007, pp. 142-146. ISBN 978-9975-9954-9-8.
12. MELINTI, Maxim. Paul Mihail – preot și istoric al neamului. In: *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”*. Chișinău: CEP USM, 2005, vol. 3, pp. 142-145, ISBN 978-9975-9954-9-8.
13. MIHAIL, Paul. Legături culturale-bisericești dintre români și ruși în secolele XV-XX. Schiță istorică. In: *RSIAB*. 1932, nr. 22, pp. 199-276.
14. MIHAIL, Paul. *Jurnalul călătoriei de studii în sud-estul Europei (1931)*. București, 1991. 128 p.
15. MIHAIL, Paul. *Facultatea de Teologie a Universității din Iași (1926-1940)*. In: *Luminătorul*. 1992, nr. 2, pp. 38-40.
16. MIHAIL, Paul. *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*. Chișinău: Știința, 1993. 408 p. ISBN 5-376-01648-X.
17. MIHAIL, Paul. *Jurnalul (1940-1944) și corespondență*. București, 1999. 380 p. ISBN 973-9368-12-3.
18. MITU, Mihail. In memoriam Paul Mihail. In: *Romanoslavica*, 1994, p. 291.
19. RĂU, Alexe. Pe cărarea lui Desiderie (La centenarul nașterii Avvei Paul Mihail). In: *Gazeta bibliotecarului*. 2005, nr. 6, pp. 1-2.
20. SIMONESCU, Dan. *Lucrările bibliografice ale părintelui avva Paul Mihail*. In: *Magazin bibliologic*. 1993, nr. 1, p. 30-31.
21. VORNICESCU, Nestor. Cuvânt înainte, In: MIHAIL, Paul. *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*. Chișinău: Știința, 1993, pp. 7-9. ISBN 5-376-01648-X.